

Filozofický ústav SAV usporiadal dňa 25. X. 1961 diskusiu o otázkach sociologického výskumu. Potreba organizovať takúto diskusiu nevyplynula z akademických úvah. Ako je známe, oddelenie historického materializmu vo Filozofickom ústave začalo nedávno výskum hnutia brigád socialistickej práce. Výskum priniesol mnohé cenné skúsenosti a poznatky, ktoré treba pozorne zhodnotiť, ale i celý rad ešte nedoriešených teoretických a metodologických otázok. To vymedzilo náplň a zameranie diskusie.

Podkladový materiál pre diskusiu pripravil M. Katriak. Úvodom sa v ňom zaoberal problémom sociálneho javu ako predmetu sociologického výskumu. Ukázal, že takým javom je napríklad rodina, pracovný kolektív, žiaci určitej triedy alebo školy, obec, mesto atď. Každý sociálny jav, chápaný sociologicky, má dve stránky: stránku spoločenského bytia, ktorá je určujúca, a stránku spoločenského vedomia, ktorá je sekundárna.

Pri sociologickom výskume treba skúmať obidve tieto stránky v ich dialektických vzťahoch. Sociologický výskum musí byť bezpodmienečne komplexný. Práve komplexným poňatím sociálnych javov líši sa sociologický výskum od výskumu ekonomického, demografického, psychologického a iných. Pravda, sociálne javy treba skúmať so zreteľom na ich vývin.

Potreba komplexného skúmania si žiada pristupovať k výskumu z pozícií viacerých spoločenských, ba zavše i niektorých prírodných vied. Východiskom je v každom prípade marxisticko-leninská filozofia, najmä historický materializmus, ako teoretický a metodologický základ sociologického výskumu. Marxistický sociologický výskum sa neobmedzuje len na javy, ktoré skúma vedecký komunizmus. Ďalej, predmetom sociologického výskumu môžu byť mnohé javy, ktoré na vyššej rovine všeobecnosti skúma historický materializmus. Dôležitým znakom sociologického výskumu

je i to, že — na rozdiel od historického výskumu — študuje súčasný život spoločnosti.

Potom autor prešiel k niektorým gnozeologickým problémom. Zdôraznil, že popis je síce nedostačujúci, no predsa len nutný stupeň výskumu. Čím dôkladnejší je popis, tým lepší môže byť rozbor, vysvetlenie príčin a zákonitostí javu. Pri vlastnom teoretickom rozbere treba venovať veľkú pozornosť nielen kvalitatívnej, ale i kvantitatívnej stránke javov a ich znakov. Prax, z ktorej vychádzajú podnety pre určovanie výskumných úloh, je súčasne i kritériom pravdivosti získaných poznatkov.

Ďalej sa autor zmienil o požiadavkách, ktorým musí zodpovedať reprezentatívna skupina (výberový súbor). Naostatok charakterizoval konkrétne metódy získavania faktového materiálu, ako i pracovné fázy sociologického výskumu.

Na základe podkladového materiálu rozprúdila sa živá diskusia. V. Wagner hovoril o otázke hodnovernosti a overovania získaných údajov. Uviedol, že ide jednak o hodnovernosť drobných údajov, ktorých je ohromné množstvo, jednak o overovanie všeobecnejších záverov, ktorých je menej. Hlavným kritériom je prax. Ťažkosť spočíva v tom, že konfrontácia záveru s krátkodobou praxou nemôže vždy poskytnúť jednoznačnú (kladnú alebo zápornú) odpoveď. Je napríklad patronát prínosom, či brzdu pre brigády socialistickej práce? Tu si musíme zrejme pomôcť teóriou (úloha ľudových mäs).

Poznamenajme, že sa k týmto otázkam vyjadrili i mnohí ďalší súdruhovia. Napr. súd. akademik Szántó upozornil, že je nesprávne hľadať kritérium pravdivosti poznania okrem praxe ešte v niečom inom. Kým nie je záver overený praxou, ostáva hypotézou.

O niektorých otázkach „prípravnej fázy“ výskumu diskutoval R. Roško. Zdôraznil, že je to rozhodujúca fáza, od ktorej

závisí celý priebeh a výsledky výskumu. Z praktického i teoretického hľadiska je najsprávnejšie rozčleniť ju na tri etapy v tomto poradí: a) určujeme cieľ a objekt výskumu; b) rozhodujeme sa pre spôsob, metódy, techniky výskumu, a c) zabezpečujeme výskum organizačne, kádrove a pod. Prvoradá význam má prvá etapa, t. j. ujasnenie si cieľa a objektu výskumu. Všeobecne by sa dalo povedať, že cieľom výskumu je poznanie všeobecného, podstatného a nevyhnutného, že je to poznanie zákonov. Objektom výskumu je ono zvláštne, javové a náhodné, v ktorom a prostredníctvom ktorého sa zákony uplatňujú a realizujú. Cieľ a objekt výskumu tvoria dialektickú jednotu. V gnozeologickom zmysle spočíva protirečenie medzi nimi v tom, že zvláštne, javové a náhodné, na ktoré v praktickej činnosti denne narážame, nebolo ešte úplne a všestranne pochopené ako prejav všeobecného, podstatného a nutného. Výskum je metóda, pomocou ktorej toto protirečenie riešime.

Po súdr. Švihranovi, ktorý upozornil na niektoré stránky vzťahu empirického a teoretického v sociologickom výskume, vystúpil prof. Jurovský. Zmienil sa o tom, že v prípravnej fáze je neobvyčajne dôležité stanoviť si presne úlohu. Ďalej treba jasne určiť, ktoré údaje skutočne vypovedajú o skúmanej veci. V praxi sa totiž často stáva, že vec dokazujeme niečím, čím ju dokázať nemožno (napr. intenzitu vplyvu literatúry na určitý okruh ľudí pomocou množstva vydávaných kníh). V priebehu celého výskumu musíme neustále konfrontovať nové údaje s tým, čo už o veci vieme. Na okraj použitia štatistiky prof. Jurovský poznamenal, že to nie je sociologická, ale matematická metóda, no používame ju vždy, keď ide o veľký súbor javov. Pre sociológiu je to pomocná metóda.

O štatistickom vyhodnocovaní faktov hovoril i súdr. Piatok. Zdôraznil, že pomocou matematickej štatistiky dospejeme len ku kvantitatívnym charakteristikám. Štatistika nám pomôže spresniť závery.

Jediným prostriedkom kvalitatívneho hodnotenia je pozorovanie.

Súdr. Cibulka sa vyjadril k otázke predmetu sociológie. Povedal, že úlohou sociológie je skúmať prejavy všeobecných zákonov v javových spoločenských formách. Sociologické zákony nedosahujú úroveň všeobecnosti historického materializmu, ale presahujú všeobecnosť ekonomických zákonov. Podkladovému materiálu vyčítal empirizmus a určitý eklektický prístup k spoločenským javom (nezdôrazňuje primát ekonomiky). Prišiel s celým radom podnetných návrhov pre skvalitnenie budúcich výskumov (získať ucelenejšie ekonomické vzdelanie; sociologicky skúmať tie základy, ktoré už boli podrobené ekonomickému výskumu; získať široký okruh spolupracovníkov najmä pre etapu zhromažďovania materiálu spomedzi lektorov, učiteľov marxizmu-leninizmu na vysokých školách a pod.).

Otázkou komplexnosti zaoberal sa súdr. Pauko. Upozornil na dva základné významy komplexnosti: 1. na výskume sa zúčastňuje rad vedných odborov, a 2. javy sa skúmajú v ich všeobecnej podmienkovanosti. Komplexnosť nie je špecifickou črtou sociologického výskumu, hoci sa v ňom najvýraznejšie uplatňuje.

A. Hlavák poukázal jednak na význam sociologického výskumu pre ďalší rozvoj historického materializmu, jednak na jeho význam pre praktickú organizátorskú činnosť. Opäť sa vrátil k otázke praxe ako kritéria pravdivosti poznania a zdôraznil nutnosť jej dlhodobejšieho pôsobenia.

Diskusiu uzavrel súdr. Strinka. Uviedol, že išlo o prvú diskusiu tohto druhu, po ktorej budú nasledovať ďalšie. Mnohé otázky ostávajú i naďalej otvorené. Bude úlohou oddelenia historického materializmu, aby v budúcnosti spolu s organizovaním praktických výskumov venovalo zvýšenú pozornosť i vypracúvaniu najdôležitejších teoretických a metodologických problémov. V súvislosti s tým poukázal na nutnosť doplniť oddelenie novými kádrmi.

(rr)